

HER ŞEYİ GÖREN VE BİLEN:

EL-BASÎR

“Kadın-erkek her Müslüman gözlerini haramdan korumalıdır. İnsanı Kur’an okumaktan alıkoyan en büyük engel, gözlerin haramdan korunmamasıdır. Haramdan korunmayan gözler, mânevî anlamda kalbin ölümünü tetikler.”

Arapça'da "basar" sözcüğü, canlılarda görme eylemini gerçekleştiren ve adına göz denen maddî organa verilen bir isimdir: "Kıyâmet olayı ise ancak bir göz kırpma veya daha yakındır."¹ ve "..ve hani gözler dönmüş, yürekler ağza gelmişti."² gibi âyetlerde geçen 'basar' kelimesi göz organı anlamına kullanılmıştır. Yine bakıcı organda bulunan kuvveye 'basar', idrâk eden kuvveye de basîret, basar ve gönül gözü denilir: "İşte senin perdeni kaldırdık. Bugün artık görüşün (basar) keskindir."³ ve "Göz ağmadı da aşmadı da..."⁴ âyetlerinde geçtiği gibi.⁵ Basar kökünden türeyen *tebassur*, birşeyi tanımak bilmek; *istibsâr* ve *tebassur* ise, derin derin düşünmek anlamlarını içerir.⁶

Allah'ın en güzel isimleri arasında yer alan *el-Basîr*, O'nun görmeye konu olan şeyleri tam olarak görmesini ifade eder. O, her şeyi görür, varlık alanında hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Kur'an'da buna şöyle işaret edilir: "O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."⁷ Dolayısıyla *el-Basîr*, görülebilecek şeylerin sıfatlarının tamamının kendisi vasıtasıyla münkeşif olduğu ilâhî bir sıfat olup,⁸ yaratılmışların görme duyularıyla idrâk ettikleri cisimleri ve renkleri, görme organı olmaksızın idrâk eden anlamınadır.⁹ Bu sebeple Yüce Allah'ın görmesi, hâdis (sonradan yaratılmış) olan ve

görmek için maddî bir göze sahip olan yaratıkların her türlü görme biçiminden münezzeh tir.

İnsan Yüce Allah'ın el-Basîr İsminden İki Şekilde İstifade Etmelidir

Bunlardan *ilki*, maddî olan gözümüzün, diğer organlarımız gibi bize Yüce Allah'ın bir emaneti olduğunun idrakine varmaktır. Bu emanet, sahibinin talimatı doğrultusunda kullanılmalıdır. Dolayısıyla O'nun "gör" dediği şeyler görülmeli, "bakma" dediği şeyler de terk edilmelidir. Gözün muhafaza edilmesi İslâm ahlakının en önemli edeplerinden. Bu sebeple sûfiler "nazar-berkadem" (Göz ayağa bakmalıdır.) demişlerdir. Bakışları kontrol altına alıp, uygunsuz ve haram olan şeylere bakmaktan gözü korumak gerekir. Çünkü gözler kalbin öncüsü, keşif koludur. Kalbin mâsivâdan korunması, doğrudan gözün korunmasıyla ilişkilidir. Gözlerini muhafaza edemeyenler, kalplerini de muhafaza edemezler. Nitekim Allahu Teâlâ, "Hayır, hayır! Onların kalplerini kazanmış oldukları şeyler kararttı, örttü."¹⁰ buyurur. Bu âyetteki "reyn" ve "rân" kelimeleri, kalbin hakîkati görmesine engel teşkil eden bir çeşit mânevî perde mânâsına gelmektedir. Bundan dolayı Kur'an'da gözlerin korunması üzerinde ısrarla durulur: "(Resûlüm!) Mü'min erkeklere, gözlerini (harama)

dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler."¹¹

Kadın-erkek her Müslüman gözlerini haramdan korumalıdır. İnsanı Kur'an okumaktan alıkoyan en büyük engel, gözlerin haramdan korunmamasıdır. Haramdan korunmayan gözler, mânevî anlamda kalbin ölümünü tetikler. Şu âyette bu husus çok açık bir şekilde dile getirilir: "Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir."¹² Bu âyette ortaya konduğu gibi, gönüllerden Allah korkusu çekilmişse, ne irfan kalır ve ne de vicdan. Hayat artık bu tip insanlar için behîmî arzuların peşinde koşulan bir serap haline gelmiş demektir.

Allah'ın en güzel isimleri arasında yer alan *el-Basîr* isminden alınması gereken *ikinci* hisse de, bir Müslümanın her an Allah'ın kendisini gördüğünden gaflet etmemesidir. *Kim Allah'ın her dâim kendisini gördüğünü tasavvur ederse, bâtmî dünyasını murâkabe ile*

zâhirî dünyasını da muhâsebe ile süsler. Böyle bir kimse bilgi ve uygulama düzeyi bakımından “ihsan” derecesinde olup kendisini gönül gözüyle Allah’ın huzurunda hissedip, kulluk vazifelerini yerine getirir. Nitekim Cibril Hadis’inde Hz. Peygamber “ihsan”ı şöyle tanımlamıştır: “*İhsan, Allah’a sanki görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Zira sen onu görmüyorsan da o seni görüyor.*”¹³ İhsan, gönül gözü demektir. İşte “*kalb gözü*” diye ifade edilen basîret, kalbin; görme, anlama, bilme, derûni his, içe bakış anlamlarına gelen idrak edici gücüdür. Nitekim Kur’an’da basîret kelimesi kalbin idrak gücü olarak nitelendirilmiştir: “*De ki: İşte benim yolum budur. Allah’a basîretle dâvet ederim. Ben ve bana uyanlar bilerek insanları Allah’a çağırırız.*”¹⁴ Basîretli olma özelliğini taşıyan kimse, doğru ve yanlışın arasını ayırma melekesi ve ufuk zenginliği kazanır. Zira basîret, bir göz gibidir ki, buna halk arasında basîreti açık denir. Kalbdeki akıl garîzesi, gözdeki görme kuvvetine benzer. Kutsal nûr ile aydınlatılmış olan kalbin gücü olan basîret, maddî ve mânevî bağlamda eşyanın hakikatlerini, beden gözünün, dış yüzleri gördüğü gibi görür. Bundan dolayı, filozoflar kalbin bu gücüne, “*el-kuvvetü’l-kudsiyye*” ya da “*el-âkiletü’n-nazariyye*” adını vermişlerdir.¹⁵

İnsan, mânevî terbiye ile basîretinin nurlanmasını sağlayabilir. Kalbin, sezgi ve keşif gücü olan basîret, Allah’ın

müminin kalbine attığı bir nurdur. Bunun sayesinde insan, şüphe, tereddüt ve hayretten kurtulur, geleceğinden endişe etmez. Basîret aynı zamanda ferâset anlamına da gelir. Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadislerinde “*ferâset*” melekesini şöyle açıklar: “*Müminin ferâsetinden sakının. Zira o,*

Allah’ın nuruyla bakar.”¹⁶ Dolayısıyla, böyle ileri görüşlü bir mânevî terakkî sahibi olmanın imanla da çok yakın bir ilişkisi vardır. Hidâyetin ileri mertebelerinden olan ferâsete örnek, Hz. Süleyman (a.s) ve Dâvûd (a.s)’ın yaptıkları içtihatlarda ve verdikleri hükümlerdeki isâbettir.¹⁷ *Abdullah İbn Mes’ûd* (ö. 32/654), insanların önsezi en kuvvetlisinin şu üç kişi olduğunu söyler. Bunlar; vezir Aziz, Şuayb (a.s)’ın kızı ve Hz. Ebûbekir’dir. Kur’an’da anlatıldığına göre, vezir Aziz, Yûsuf (a.s) hakkında hanımına, “*Ona güzel bak, belki bize faydası olur. Yahut da onu evlat edi-*

niriz.”¹⁸, derken; Şuayb (a.s)’ın kızı babasına Hz. Musa hakkında: “*Onu ücretli olarak tut.*”¹⁹ dedi. Hz. Ebubekir de yerine Hz. Ömer’i halife olarak bıraktı. İşte bu ileri görüşlülüklerinden dolayı adı geçen üç kişi, insanların en ferâsetlisi²⁰ olarak değerlendirilmiştir.

O halde bir Müslüman Yüce Allah’ın *el-Basîr* ismini ahlâkî bir davranış haline getirmelidir. Eğer insan, bâtnî anlamda her an Allah’ın gözetim ve denetimi altında bulunduğunu idrak ederse, zâhiri anlamda hareketlerine Allah’ın istikametine bir yön çizer. Çünkü baş gözü ile gönül gözü arasında bir ilişki vardır: “*Gözün gördüğünü gönül yalanlamadı.*”²¹ âyeti buna işaret eder. İşte insân-ı kâmil olmanın yolu ve yöntemi baş gözü ile gönül gözünü birbirinden ayırarak davranışlar içrisine girmemektir.

Dipnot

* Prof. Dr.

- 1 16/Nahl, 77.
- 2 33/Ahzâb, 11.
- 3 50/Kâf, 22.
- 4 53/Necm, 17; 46/Ahkâf, 26.
- 5 İsfehânî, *el-Müfredat*, s. 63.
- 6 İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I, 290.
- 7 6/En’âm, 103.
- 8 Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *el-Maksadü’l-Esnâ Şerhu Esmâillâhî’l-Hüsnâ*, Kahire, ts., s. 62.
- 9 Suad Yıldırım, *Kur’an’da Ulûhiyyet*, İstanbul, 1987, s. 198.
- 10 83/Mutaffîn, 14.
- 11 24/Nûr, 30–31.
- 12 7/A’raf, 179.
- 13 Bkz. Buhârî, “İman” 37; Müslim, “İman” 57; Tirmizî “İman” 4.
- 14 12/Yûsuf, 108.
- 15 Cürcânî, *et-Ta’rîfât*, s. 71.
- 16 Tirmizî, “Tefsir” 15.
- 17 21/Enbiyâ, 78–79.
- 18 12/Yûsuf, 21.
- 19 28/Kasas, 26.
- 20 İbn Kayyım *el-Cevziyye, Medâricü’s-Sâlikîn*, II, 505–506.
- 21 53/Necm, 11. Ayrıca bakınız. 6/En’âm 75.